

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ

У статті описано методику формування продуктивного стилю професійного спілкування майбутніх викладачів економіки, а саме: етапи навчання, зміст, форми й методи. Запропоновано навчально-тематичний план тренінгу "Стиль спілкування викладача".

Ключові слова: методика формування продуктивного стилю педагогічного спілкування; етапи, зміст, форми, методи навчання; тренінг "Стиль спілкування викладача".

На сучасному етапі економічного й соціального розвитку України актуальним є забезпечення навчальних закладів освіти різних рівнів акредитації висококваліфікованими викладачами економіки, здатних реалізувати сучасні освітні завдання щодо підготовки нової генерації економістів конкурентоспроможних як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку праці.

Педагогічна діяльність за своєю природою є комунікативною. Тому реалізація викладачем новітніх освітніх тенденцій має здійснюватись не лише через зміст і методи навчання, а й за допомогою відповідної педагогічної взаємодії з тими, хто навчається, яка будується на основі продуктивного стилю його професійного спілкування. Саме формування такого стилю спілкування має посісти одне з провідних місць у підготовці майбутніх викладачів економіки.

На основі аналізу наукової літератури виявлено, що протягом декількох десятиріч ученими всебічно досліджувалися стилі педагогічного спілкування, особливості їх становлення та розвитку. Продуктивний стиль педагогічного спілкування був предметом дисертаційного дослідження Г. А. Колімець [3], здійсненого у 80-х рр. ХХ ст. Однак проблема формування продуктивного стилю педагогічного спілкування у майбутніх викладачів економіки в умовах специфіки вищого економічного навчального закладу залишається не розробленою.

Мета статті – розкрити особливості розробленої методики формування продуктивного стилю педагогічного спілкування у майбутніх викладачів економіки під час їх професійної підготовки.

Обґрунтування такої методики передбачало визначення етапів навчання, наповнення вказаних етапів доцільним змістом, формами й методами навчання, що забезпечать досягнення навчальної мети.

Перейдемо до розкриття необхідних, на нашу думку, етапів формування продуктивного стилю спілкування майбутніх викладачів економіки. Виокремлення нами вказаних етапів ґрунтувалося на особливостях структури та змісту психолого-педагогічної підготовки в ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана", що загалом відповідає загальним вимогам і тенденціям щодо професійної підготовки викладачів економіки. Відповідно, нами визначено три етапи формування

зазначеного стилю спілкування: I етап – пов’язаний із вивченням дисципліни “Психологія діяльності та навчальний менеджмент”; II етап – реалізується під час вивчення дисципліни “Комунікативні процеси у навчанні”; III етап – пов’язаний з проходженням студентами педагогічної практики.

Так, важливим є перший, початковий етап з оволодіння студентами продуктивним стилем педагогічного спілкування, який реалізується в процесі викладання дисципліни “Психологія діяльності та навчальний менеджмент”. Під час вивчення цієї дисципліни у I семестрі в учасників навчання формують необхідну базу знань з психології, а саме: вивчають індивідуально-психологічні особливості людини, розкривають сутність понять “діяльність” і “взаємодія” та умови їх ефективності, особливості міжособистісних стосунків і соціальних аспектів поведінки, феномен конфлікту та стратегії ефективного вирішення конфліктних ситуацій.

Необхідно зазначити, що оволодіння студентами необхідною базою психолого-педагогічних знань є основою розвитку в майбутніх спеціалістів психологічного аналізу, самоаналізу, рефлексії, підвищення їх когнітивної складності. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню самоусвідомлення студентами своїх психологічних властивостей, оптимізує їхню самооцінку, забезпечує більш глибоке сприйняття та розуміння оточення й ситуації соціальної взаємодії, формує практичні вміння щодо гнучкого, продуктивного реагування в процесі професійного й особистісного спілкування. До завдань вказаного етапу навчання належать також розвиток навичок емоційної та поведінкової саморегуляції в ситуаціях професійної діяльності та конструктивної поведінки в конфлікті. Протягом цього етапу в майбутніх викладачів відбуваються особистісні зрушення в мотиваційно-ціннісній сфері. Так, інтеріоризація знань щодо психолого-педагогічних закономірностей і умов ефективної взаємодії з оточенням сприяє корекції внутрішніх соціальних настанов, розвитку мотивації досягнення й особистісної відповідальності за результати спільної діяльності, активізації мотиву самовдосконалення та саморозвитку.

Змістовий аспект вказаної дисципліни, що вивчається у II семестрі, сприяє усвідомленню студентами цілей і завдань навчального й виховного процесів, шляхів їх досягнення [1, с. 148–150]. Практичні заняття, які проходять у цьому семестрі, націлені на формування у студентів навичок та умінь творчого використання методів і прийомів педагогічної діяльності. Очевидно, що вищезазначені психолого-педагогічні знання, уміння й навички входять до структури компонентів продуктивного стилю педагогічного спілкування та є обов’язковою умовою його становлення в учасників навчання.

Другий, основний етап формування продуктивного стилю педагогічного спілкування, реалізується під час вивчення студентами дисципліни “Комунікативні процеси у навчанні”. Завданням зазначеного етапу є засвоєння студентами знань щодо закономірностей ефективного спілкування загалом і педагогічного спілкування зокрема, формування вмінь ефективної професійної комунікації, безпосереднє формування в учасників навчання досліджуваного стилю спілкування. Усю попередню роботу на вищезазначених навчальних етапах узагальнено, як наслідок – студенти оволодівають продуктивним стилем професійного спілкування.

Третій, завершальний етап експериментального навчання реалізується під час проходження студентами педагогічної практики. Завданнями цього етапу є: випробування студентами виробленого в них на попередніх етапах стилю професійного спілкування в умовах реальної педагогічної діяльності; виявлення на практичному досвіді недоліків цього стилю; розроблення та реалізація оперативних дій з їх виправлення; усвідомлення необхідності безперервного самовдосконалення цього стилю в процесі майбутньої педагогічної діяльності.

Нагадаємо, що під час розроблення методики формування продуктивного стилю педагогічного спілкування майбутніх викладачів ми ставили за мету можливість її реалізації у процесі вивчення студентами наявних в університеті навчальних дисциплін. Зі вказаною метою нами були ретельно проаналізовані навчальні програми вищезазначених дисциплін і виявлені можливості включення до навчального процесу необхідної змістової складової, що забезпечить формування структурних складових продуктивного стилю педагогічного спілкування. Так, ми намагалися лекційні й семінарські заняття, що проходять у межах дисципліни "Психологія діяльності та навчальний менеджмент", використати для поглиблення знань і практичного досвіду студентів щодо побудови ефективної взаємодії та спілкування з оточенням, а також проблематики досліджуваного стилю.

Відповідно до зазначеної мети нами також розроблений і впроваджений в економічному університеті під час читання курсу "Комунікативні процеси у навчанні" тренінг "Стиль спілкування викладача" (див. табл.).

Таблиця

**Навчально-тематичний план тренінгу
"Стиль спілкування викладача"**

№ з/п	Складові тренінгу	Години
1	2	3
1	Вступне заняття: – знайомство з особливостями й нормами групової роботи, встановлення емоційних контактів у системах "студент-студент", "викладач-студент"; – формування мотивації до співпраці; – усвідомлення комунікативних умінь, які забезпечують ефективне спілкування викладача з тими, хто навчається	2
2	Вербальні засоби спілкування: формування дикції, звукової та інтонаційної виразності мовлення, його емоційності, енергійності, впливовості, оптимального темпу	2
3	Невербальні засоби спілкування: – усвідомлення можливостей правильного сприйняття та розуміння оточуючих за їх невербальними проявами, формування відповідних умінь; – формування умінь ефективного невербального спілкування як самостійного засобу повідомлення інформації, підсилювача впливу вербальної комунікації; – формування умінь за допомогою невербаліки управляти своїм емоційним станом, створювати творче самопочуття, налаштуватися на різні ситуації спілкування	4

Продовження табл.

1	2	3
4	Атракція, ефективне слухання та зворотній зв'язок як складові ефективного педагогічного спілкування: формування атракції, умінь ефективного слухання та прийомів надання зворотного зв'язку	2
5	Виступи перед аудиторією: формування умінь вербального й невербального спілкування та володіння аудиторією під час публічного виступу	6
6	Стиль спілкування викладача: систематизація знань щодо сутності поняття "стиль спілкування", класифікацій стилів педагогічного спілкування, продуктивного стилю професійного спілкування викладача	2
7	Труднощі та стереотипи у спілкуванні: знайомство з особливостями й нормами групової роботи, встановлення емоційних контактів у системах "студент-студент", "викладач-студент", формування мотивації до співпраці	2
8	Толерантність викладача як умова продуктивної педагогічної взаємодії: – усвідомлення сутності понять "толерантність" і "інтолерантність", особливостей "абсолютної толерантності", меж толерантної поведінки, проблем толерантності у сучасному суспільстві та в освіті; – формування толерантного ставлення до оточуючих, уміння толерантно висловлювати негативні почуття	6
9	Підсумкове заняття: – узагальнення результатів роботи в тренінгу; – корекція учасниками навчання самооцінки однокласників щодо рівня їх готовності до педагогічного спілкування	2
	Разом	28

Під час педагогічної практики майбутні викладачі в умовах реальної викладацької діяльності випробували вироблений у них на попередніх етапах стиль професійного спілкування та реалізували самостійні заходи щодо його вдосконалення. Зі вказаною метою студенти отримували завдання, яке передбачало ведення "Щоденника самоспостереження комунікативної діяльності вчителя-практиканта", що спонукало їх до рефлексії власних комунікативних проблем, які виникали під час проходження педагогічної практики й подальшої корекції та самовдосконалення свого педагогічного стилю спілкування. Крім того, оновлена змістова складова захисту педагогічної практики, яка спрямовувалася на активізацію обговорення проблем у сфері професійного спілкування під час педагогічної діяльності, на усвідомлення необхідності безперервного самовдосконалення в зазначеній галузі.

Завдання й вправи, що використовуються під час викладання дисциплін "Психологія діяльності та навчальний менеджмент", "Комунікативні процеси у навчанні", а також педагогічної практики з метою формування продуктивного стилю професійного спілкування у майбутніх викладачів економіки детально описані в дисертаційній роботі автора [1, с. 133–187].

Успішне засвоєння майбутніми спеціалістами вищевказаної змістової складової передбачає вибір оптимальних, доцільних методів навчання. Специфіка викладання психолого-педагогічних дисциплін в економічному університеті викликає необхідність забезпечення активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Тому в навчальному процесі використовувалися як традиційні дидактичні методи (словесні: лекція, розповідь, бесіда, пояснення, роз'яснення, інструктаж; наочні: ілюстрація, демонстрація, спостереження; практичні: вправи, досліди; робота з книгою: читання, вивчення, реферування, конспектування; відеометод: перегляд телевізійних передач, фільмів з метою подальшого спрямованого аналізу), так і методи активізації пізнавальної діяльності (проблемна лекція, дискусія, мозковий штурм, аналіз соціальних і педагогічних ситуацій, моделювання ситуацій професійної діяльності, ситуаційно-рольова гра тощо) [2; 3]. Важливо зазначити, що велику увагу під час педагогічного експерименту ми приділяли реалізації різноманітних методів стимулювання мотивації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх спеціалістів (комунікативна "атака", доказу й переконань, сугестії, долання перешкод, делегування, закріплення позитивного враження тощо) [1, с. 109–110], та методів, спрямованих на створення спеціального рефлексивного середовища (розв'язання ситуацій "з життя", педагогічних проблемних ситуацій, ситуацій з минулого досвіду; бесіди й запитання, спрямовані на об'єктивацію для себе результатів тієї чи іншої діяльності, взаємодії; організація зворотного зв'язку в навчальній групі та його порівняння із власною інтерпретацією ситуації або позиції) [1, с. 119–121], які є визначеними нами психолого-педагогічними умовами оволодіння студентами продуктивним стилем педагогічного спілкування. Упровадження вказаних методів відбувалося на всіх етапах навчального процесу з урахуванням мети й змісту кожного з етапів, що забезпечувало безперервну мотивацію учіння та розвиток рефлексії майбутніх викладачів. Серед методів забезпечення ефективності професійної підготовки майбутніх викладачів також необхідно зазначити методи контролю та самоконтролю, які одночасно виконують і навчальні, і стимулювальні, і рефлексивні функції [1, с. 151–173].

Висновки. Отримані нами результати експерименту дають змогу констатувати, що розроблена нами методика навчання в умовах економічного університету суттєво сприяє професійній підготовці майбутніх викладачів до педагогічного спілкування, формуванню у них продуктивного стилю цього спілкування.

Список використаної літератури

1. Дубовик С. М. Формування продуктивного стилю професійного спілкування у майбутніх викладачів економіки : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04 / Світлана Миколаївна Дубовик. – Київ, 2012. – 228 с.
2. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті : навч. посіб. / Г. О. Ковальчук. – 2-ге вид., доп. – Київ : КНЕУ, 2003. – 298 с.
3. Попкова Е. Г. Методы активного обучения как средство реализации творческого потенциала студентов [Електронний ресурс] / Е. Г. Попкова. – Режим доступу: http://smartcat.ru/p_economy.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2015.

Дубовик С. Н. Методика формирования продуктивного стиля профессионального общения будущих преподавателей экономики

В статье описывается методика формирования продуктивного стиля профессионального общения будущих преподавателей экономики, а именно: этапы, содержание, формы и методы обучения. Предложен учебно-методический план тренинга "Стиль общения преподавателя".

Ключевые слова: методика формирования продуктивного стиля педагогического общения; этапы, содержание, формы и методы обучения; тренинг "Стиль общения преподавателя".

Dubovyk S. The Approach to the Effective Professional Communication Style Development for Future Teachers of Economics

This article describes the approach to the effective professional communication style development for future teachers of economics, i. e.: phases, content, forms and methods of training. Three phases of the subject communication style development that are based on specific psychological and pedagogical training at the university of economics have been identified.

The substantive aspects of this methodology are presented in the 'Teachers' communication style' communication training, updated content of the 'Psychology of activity and training management' discipline and pedagogical practices. The 'Teacher's communication style' training plan has been presented.

Expedient, in our view, training methods have been selected, such as conventional (verbal, illustrative, practical, working with books and video) methods; enhancement of cognitive activity (problem-based lecture, discussion, brainstorm, analysis of social and educational situations, modeling of professional activity setting and role play); cognitive learning encouragement (methods to persuade and prove oneself right, suggest, overcome barriers, delegate, secure first positive impression, launch communication 'assault', etc.); control and self-control, as well as methods focused on the establishment of special reflexive environment (Ability to solve and deal with real life situations, pedagogical challenges; share experiences; Q&A time well as live discussions to see clearly real expected results as well as modes of interaction; to seek some feedback from the group to be able to compare it with your own interpretation of the situation or position in question).

Key words: the approach to the effective professional communication style development; phases, content, forms and methods of training; 'Teacher's communication style' training.